

פרק חמישי:

התלמודות

התלמודות
teaching
oneself

בפרק זה אנו מגיעים לעבודה ממשית. עלינו למצוא דרך בעבודה שאינה מעוררת גאווה, זהו דבר קשה, כמעט סתירה מיניה וביה, כי כיצד לא יתגאה אדם כאשר יהיה ל"בעל מעשים" שמצד הדין אינו מחויב בהם וכאילו מנדבת לבו הוא שוקד עליהם? קושי זה מחייב אותנו לסלול לעצמנו דרך־חיים חדשה: דרך ההתלמודות. מהי?

„אשה שלמדה תורה יש לה שכר אבל אינו כשכר האיש, מפני שלא נצטווית כו'. ואע"פ שיש לה שכר צו חכמים שלא ילמד אדם את בתו תורה, מפני שרוב נשים אין דעתן מכוונת להתלמד אלא הן מוציאות דברי תורה לדברי הבאי לפי עניות דעתן. אמרו חכמים המלמד את בתו תורה כאילו למדה תפלות" (א' ת"ת י"ג).

מלמדנו הרמב"ם בזה, כי תכליתו של תלמוד תורה היא ההתלמודות, ומי שאין דעתו מכוונת להתלמד — פטור מתלמוד תורה. מהי ההתלמודות הזאת נוכל לראות בכל ספרי היד החזקה. למשל הלומד מסכת נגעים העמוקה ועוסק בה ובפסקי הרמב"ם בהלכות טומאת צרעת בעיון רב — כאשר יגיע לסיום ההלכות ברמב"ם ימצא שם דברים חוצנים להבות אש באיסור לשון הרע — וכאילו נקרע וילון מעל עיניו ייווכח לדעת כי בכל המסכת הוא עסק באמת בספר חפץ חיים בהלכות לשון הרע! וישתומם הלומד הזה, איך הוא בכל שקידתו על המסכת לא הרגיש כי בחומר איסור לשון הרע הוא עוסק, והלא פרשה מפורשת היא בתורה: „השמר בנגע הצרעת לשמור מאד ולעשות כו' זכור את אשר עשה ה' אלקיך למרים בדרך בצאתכם ממצרים" — רש"י: „אם באת להזהר שלא תלקה בצרעת אל תספר לה"ר, זכור העשוי למרים שדברה באחיה ולקחה בנגעים" (כי תצא, שש"י). ונוכח הלומד הזה כי הוא למד היטב את מס' נגעים, אבל בלי התלמודות...

הרמב"ם בה' ת"ת פותח לפנינו דרך חדשה בעסק התורה — דרך ההתלמודות, ובה יכולים ללמוד אפילו מסכת שלכאורה אינה נוגעת למעשה, כמו נגעים, ולהתלמד בה יראה גדולה. התלמודות — זוהי דרך־חיים חדשה ונפלאה, לא רק בלימוד תורה אלא בכל שטחי החיים. משנה מפורשת היא, ומרוב נחיצות הענין נאריך בביאורה:

„בן זומא אומר איזהו חכם, הלומד מכל אדם שנא' מכל מלמדי השכלתי" (ד' אבות א').

ר"ע מברטנא : „הלומד מכל אדם — ואע"פ שהוא קטן ממנו, שכיון שאינו חס על כבודו ולומד מן הקטנים ניכרים הדברים שחכמתו היא לשם שמים ולא להתייחר ולהתפאר בה“.

חכמה ומוסר לרש"ז מקלם : „כל אדם שיש לו חוש באיזה דבר ירגיש מאד כשיראה דבר־מה מזה הענין. למשל : חייט שרואה אדם יביט תיכף על בגדיו, סנדלר — על מנעליו של פלוני, תופר כובעים — על כובעו של פלוני, וכן סוחר במסחרו ירגיש מאד בדיבור או מעשה שיצא לו ממנו תועלת למסחרו. משא"כ איש אחר לא ישמע ולא יראה הנ"ל, כי לבו אין מסור לבקש ולחקור דברים מזה, כי אין לו חפץ בהם. ולכן בעבודת השי"ת, מי שיש לו יראת אלקים, למשל, לשמור את הדברים הפשוטים המבוארים בשו"ע, יתלמד מזולתו כשרואה אותם אצלו. משא"כ בדברים אשר לא הורגל בהם — לא ירגיש במעשה זולתו, כמו אהבת הבריות, גמ"ח במעשה ודיבור, נושא בעול עם חברו, למנוע היזק מרבים בהתחכמות — כל זה אם הוא אין לו הרגש באלה לא יבין להתלמד מזולתו. אם כן הלומד מכל אדם הריהו סוחר גדול. מסחרו בכל משלה, על כן יבין להתלמד מזולתו, ולכן נקרא חכם“ (ח"מ ח"ב סי' קיג).

כוונת מרן הרש"ז היא זו : החייט מסתכל רק על החליפה של הזולת, הסנדלר רק על הנעלים, תופר כובעים רק על הכובע שלו. כן מסתכל ירא שמים רק על דקדוק המצוות של זולתו ובעל חסד רק על מעשי חסד שלו. אבל הלומד מכל אדם מתלמד מזולתו כל מה שניתן ללמוד, וגם דברים שהיו עד כה מחוץ לתחום ההתענינות שלו הוא מבחין אצל חברו ולומד מהם. הרי הלומד מכל אדם הוא פתוח לכל מה שהוא רואה בעולם להתלמד ממנו. ואף אנו נוסיף : לא רק מבני אדם הוא לומד ; הוא לומד גם כן „צניעות מחתול, גול ממנלה, עריות מיונה, דרך ארץ מתרנגול שמפיס ואח"כ בועל“, כי „מלפנו מבהמות הארץ ומעוף השמים יחכמנו“ (ערובין ק, ע"ב). הרי חז"ל חיו „מתלמדים“ גדולים, והראו לנו כיצד לומדים גם מחיות ובהמות ועופות.

עוד זאת אנו מוסיפים בזה : „רבי אומר למה נסמכה פרשת נזיר לפרשת סוטה ? לומר לך שכל הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין“ (סוטה ב, ע"א). המתלמד יודע, כי כל עבירה שהוא רואה אצל זולתו — גם הוא עצמו עלול להיכשל בה באשר הוא בעל יצה"ר כמותו. לכן בראותו סוטה בניזולה אינו מתרעם על המושחתת הזאת, אלא מיד הוא מתבונן איך היא הגיעה למצבה העגום, והוא מבין כי בודאי שחוק והוללות היו בעוכרה, ושתית יין עשתה את שלה — ומיד הוא מקבל על עצמו זהירות מהיין שלא יסית גם אותו לרדת שחת... הרי גם מעוברי עבירה מתלמדים ! וכמה רחוקה גישה זו של המתלמד מגישת רוב בני אדם המביעים את שאט נפשם מההידרדרות של החוטא, מבלי להתבונן כמה קרובים גם הם ח"ו להכשל בעבירות דומות באשר גם הם בעלי יצה"ר כמותו !

ההתלמדות היא מסכת גדולה ועשירה, ועלינו לעסוק בה לכה"פ חצי שנה.

עד שניהפך להיות מתלמידים בכל עניינינו. הרי אין זאת מידה פרטית אלא סגנון-חייו של עובד מוסרי, ואלמלא באנו אלא בשביל זה דיינו: אם כל העבודה המוסרית היתה מביאה אותנו רק להתלמדות, היתה זאת כבר תועלת עצומה. — נחזור לתחילת הפרק: הרי חיפשנו דרך בעבודה המונעת כל התעוררות של גאווה — כיצד הגנו מוצאים זאת בדרך ההתלמדות? הר"ע מברטנורא על משנת "איזהו חכם" כבר רמז על זה: בהתלמדות לא שייכת גאווה! אם אני עושה איזה מעשה טוב, אני עלול להתגאות בו; אם אני מתלמד לעשות איזה מעשה טוב — הרי לא עשיתי כלום שאוכל להתגאות בו. כי הרי אני רק מתלמד! וכאשר אני מתלמד — תמיד אני נוכח לראות שהמעשה לא היה מושלם כל צרכו; חוש הבקורת המלווה אותי בכל מעשה מעמיד אותי על מה שהיה אפשר לשפר. ואם ההתלמדות הופכת אצלי לדרך-חיים, ובכל העניינים שלי אני "רק" מתלמד, ותמיד אני רואה מקום לשיפור וליותר שלימות — לעולם איני בא לידי גאווה מצד המעשים שאני עושה.

הרוצה "לעבוד על עצמו" צריך להבין היטב את עומק הדברים האלה, והוא צריך להסכים להעמיד מעתה את כל חייו על בסיס זה של ההתלמדות, שיהיה בכל ענייניו אך ורק מתלמד, וזאת ממש עד יומו האחרון; גם בהגיעו ליום המיתה לא ימות, אלא יתלמד איך למות. זאת היא דרכו של העוסק בעבודה מוסרית.

מעתה נתלמד בהתלמדות למעשה.

ועד ראשון

נתחיל עבודתנו בדבר קל: נתלמד כיצד להגיד בבוקר "אדון עולם", ובל נטעה בזה: אין מגמתנו בזה להרבות בכונה (כי קשה להיגמל מהתפיסה של פרומקייט המושכת כל עבודה למגמה להיות יותר "פרום"). כוונתנו בפעולה זו היא להתלמד כיצד אומרים אדון עולם. כל אחד ייווכח מהר כי כמעט מעולם לא התבונן מה כתוב שם, ומעתה יתלמד לשים יותר לבו למה שהוא אומר. ממש יתגלה לפניו "אדון עולם" חדש. התלמדות זאת תימשך כמה שבועות, עד שיקבלו "טעם" בהתלמדות כזאת.

ועד שני: כדי להמחיש לעצמם עוד יותר מהי "התלמדות", יעתיקו עצמם כעת להתלמד באיזו ברכה, גם כן לפי אותה מתכונת: אין הכוונה שיכוונו יותר, אלא שיתלמדו כיצד מברכים.

ועד שלישי

מעתה ניגש לענין יותר קשה. "איזהו חכם" — הלומד מכל אדם, שנא' מכל מלמדי השכלתי". הרי יש להתלמד מכל אדם ממש; איזו הנהגה קטנה, איזו מידה, או איזה דבר חכמה, ננסה, איפוא, להתלמד מחברינו בכל יום שלשה דברים. בהתחלה יתקשו בזה עד מאד, כי אינם רגילים בכגון זה. בקורת על חברים מתעוררת בנו כל שעה, אך לראות בהם איזה דבר טוב שנוכל ללמוד

מהם — בזה מעולם לא הסכננו. ימים רבים יעברו עד שנצליח לגלות אצל חברים איזה דבר טוב שכדאי להתלמד ממנו. אך אין מנוס מזה, ובעקבות נצליח בסוף לשים לב בכל יום למצוא בחברינו דברים קטנים שכדאי להתלמד מהם. ואחרי שגלינו דברים כאלה, נמשיך עוד כמה שבועות, ומעתה תהיה התלמדות של ממש, שנשים לב לאיזו הנהגה טובה של החבר ולומר לעצמנו: כמה יפה הנהגה זו, ואעשה גם אני כמותו בדבר זה!

ועד רביעי

מעתה נלך עוד צעד הלאה. בכל יום אנו נפגשים עם אנשים שונים: בעל מכולת, פקיד בדואר, נהג באוטובוס, עוזרת וילדים קטנים. עכשו ננסה להתלמד נוהגם בכל יום שלשה דברים. דבר כזה בכלל לא עלה על דעתנו מעולם שמפשוטי העם יהיה אפשר ללמוד איזה דבר טוב. אך חז"ל אומרים "הלומד נכח אדם", בלי יוצא מן הכלל! לעולם לא מדובר על דברים גדולים, אבל איזו תנועה טובה, איזו מלה טובה נוכל ללמוד מכל אחד. גם בזה נתקשה בהתחלה מאד, ובמשך הזמן יתגלה לפנינו עולם חדש, של בני אדם פשוטים שהם מלאים מצוות כרימון, וכדאי הוא להתלמד בהתלמדות זאת זמן ממושך מאד. וכבר אמר אחד מקדושי עליון שלמד כמה דברים מגנבים ומילדים. מגנבים הוא למד שעיקר עבודתם בלילה, ומה שעמלו עליו בלילה מוכרים ביום בחצי חנם, ויש להם חברה טובה עם גנבים אחרים. מילדים למד שהם אף פעם אינם יושבים בבטלה, וכשהם צריכים משהו הם בוכים...

ועד חמישי

אין דבר בכריאה שלא נוכל להתלמד ממנו, כי על כן ברא הקב"ה נבראים רבים כל כך. וכבר אמרו חז"ל "אלמלא ניתנה תורה היינו למדים צניעות מחתול וגזל מנמלה ועריות מיונה ודרך ארץ מתרנגול שמפייס ואחר כך בועל" (עירובין ק, ע"ב). בזה נתלמד עכשו להתלמד מבעלי חיים שלש פעמים ביום איזה דבר. ואם איננו מוצאים להתלמד משהו מהם להנהגה, נתלמד לראות בהם חכמת הבורא ית'.

ועד ששי

הגנו פונים שוב לשטח חדש: מקרי העולם. בדרך כלל אנו שומעים על מאורעות שונים, מקרוב ומרחוק מדי יום ביומו ודי לנו בשמיעה לבד בלי כל התרגשות. אדם קורא בבוקר בעתון על איזה אסון מחריד ר"ל וממשיך בשקט לשתות את הקפה שלו, כי הדבר אינו נוגע אליו כלל ואינו אומר לו כלום. כאן יש מקום רב להתלמדות. מלבד ענין העבודה שלנו יש לראות בזה לא מעט טמטום ההרגשות שאנו כל כך אדישים כלפי אסון שפגע בכמה בני אדם ועוד אם הוא פגע בבני ברית ר"ל. והנה אנחנו רוצים להיות "מתלמדים" בעצם מהותנו, ובהכרח שלא יעברו מאורעות שלא נתלמד מהם משהו. מה נוכל להתלמד בזה? אם בהכרת מידת הדין או מידת הרחמים שנתגלה בזה, אם להתלמד לשאת

בעול עם הנפגעים במידת-מה, אם ללמוד מהתושיה שגילו בני אדם בתוך מצב קשה. לכאורה היתה זו צריכה להיות תגובה טבעית שלא יעבור מאורע שאנו קוראים או שומעים עליו בלי מחשבה מצדנו. ומה נעשה, טמטום הלב שולט עלינו ואיננו מתרגשים ואיננו מגיבים כלל חוץ מכמה מלים של הפתעה והתפעלות מהשפה ולחוץ. נעשה, איפוא, מזה עבודה להתלמד משהו שלש פעמים ביום בשמענו או בקראנו על מאורעות שונים.

ועד שביעי

אולי מהדברים הקשים ביותר בענייננו הוא שיהיה אדם מתלמד בתוך ביתו. בעל בית כבר רגיל מאז חתונתו להתקל בביתו בדברים תמוהים: לא מובנת לו דעת אשתו והנהגתה בהרבה ענינים והוא כבר התרגל להגיב לפי הרגשתו בלי נסיון להבין אותה. ומי מבין את ילדיו למה משתוללים, מתעקשים, מתקוטטים? האב הטרוד ואינו סובל ההפרעות שלהם מגיב עליהן בו ברגע כפי הרגשתו: צועק, סוטר, כועס, מבלי שיטריח את עצמו להבין למה הם מתנהגים כך. מתרגל אדם לחיות בביתו במשך שנים בלי נסיון להבין מה קורה בסביבתו הקרובה. הנזק הצומח מזה ברור הוא ואין צריך להאריך לתארו. כאשר נתחיל להתלמד מבני ביתנו ייתכן שיתגלה לפנינו עולם חדש ממש — תקופה חדשה בעניני שלום-בית וחינוך הילדים. נתחיל, איפוא, להתלמד שלש פעמים ביום להבין אשה ובנים. אחרי כל השלבים בעבודת ההתלמדות שכבר עברו יש תקוה גדולה שלא תוגבל ההתלמדות לשלש פעמים לבד, אלא היא תשתרע לכל המצבים והזמנים, בפרט בבית שזה עיקר מקום התורפה של אי-התלמדות. אי אפשר שלא ירגיש „המתלמד בהתלמדות“ איך התרחב עולמו הפנימי בעקבות פעולות אלו וממש שחיו נהיו יותר עשירים.

ועד שמיני

חדשים רבים עסקנו בהתלמדות, ויש תקוה טובה שעם ריבוי הפעולות הצלחנו לקנות מידה יפה זו בנפשנו. מעתה נוכל ביתר שאת לגשת אל מעשי המצוות שלנו גם כן מתוך התלמדות, והיא תדחה את ההרגל והשיגרה שהשתלטו עלינו במשך השנים. מעתה נתלמד להניח תפלין, ללבוש ציצית, לתת צדקה, לעשות שבת. אין גבול לפרטי התלמדות זו הן במצוות והן בהתנהגות היום-יומית והן בתנועות של ישיבה וקימה והליכה ברחוב. בן עליה, כאשר כבר דרך על דרך ההתלמדות, ימצא תמיד ענינים חדשים שעליו להתלמד בהם. אנחנו נתלמד בהתלמדות זו במצוות כדרכנו: ננסה להתלמד בהנחת תפלין ולבישת הטלית, בנתינת צדקה ובגישה לתפילת מנחה כל יום. נשאל את עצמנו: מה אני הולך לעשות, כיצד עלי לגשת?

בסיום עבודה זו עלינו להדגיש עוד פעם, כי כל הצלחת העבודה המוסרית תלויה בקנין דרך ההתלמדות בנפשנו. בלי זה יש חשש רב שהעבודה תיהפך לנו לרועץ, ובמקום העליה האמיתית תוסיף לנו העבודה המתוארת בפרקים הבאים — גאווה והתפארות, לחשוב: הנני „בעל מוסר“! — ותצא מכל עבודתנו

התלמידות הפוכה במידות רעות ר"ל, והכל במעטה של „פרומקייט“ המתוספת
מכל פעולה שעושים בלי התלמידות אמיתית. לכן אין לזוז מפעולות ההתלמידות
עד אשר קנינו אותה בקנין חזק, ומי שלא הצליח בזה ואינו מסוגל לעמוד בה —
יחדול כליל מהעבודה המוסרית, ויהיה יהודי טוב בלעדיה.